

Axmedova Maysara Baxromovna

Urganch innovatsion university

“Pedagogika va boshlang‘ich ta‘lim metodikasi” kafedrası

stajyor-o‘qituvchisi

Gmail: axmedovamaysara904@gamil.com

ORCID: 0009-0005-5408-6896

UDK: 378.14.014.13

IMOM BUXORIYNING “BIRRUL VOLIDAYN” ASARINING TARBIYAVIY AHAMIYATI

Annatsiya: Ushbu maqolada mashhur muhaddis qalamiga mansub “Birrul volidayn” asrining yozilishi tarixi va hozirgi kundagi o‘rganganlik darajasi, ilmiy va amaliy ahamiyati, ota-ona munosabatlarini to‘g‘ri yo‘lga solish, farzand tarbiyasi borasidagi fikrlar o‘rin olgan.

Kalit so‘zlar: “Birrul volidayn”, hadis, muhaddis, shogird, sharqshunos, ilmiy meros, dunyoqarash, ijtimoiy me‘zon, yaxshilik.

KIRISH

Hadis ilmining sultoni bo‘lmish Imom Ismoil al-Buxoriy hayoti va ilmiy merosi olimlar, tadqiqotchilar va sharqshunoslar tomonidan xalqaro darajada keng miqyosda keng o‘rganilib kelmoqda. Allomaning ma‘naviy merosi va ibratli hayoti jadallik bilan tadqiq etilmoqda. Buyuk vatandoshimiz Imom Buxoriyning hayoti va boy ilmiy-ma‘naviy merosini o‘rganar ekanmiz, uning dunyoqarashi, ichki olami g‘oyat ibratli va ko‘p jihatlari bilan har qanday davr uchun ham katta ahamiyat kasb etishini ko‘rishimiz mumkin. Muhammad ibn Ismoil Buxoriyning “Birrul volidayn” asari-da amallarning afzali – ota-onaga yaxshilik qilish ekani, ota-onaning farzandi haqqiga qilgan duosi mustajob bo‘lishi haqida va rahmdillikning fazilati kabi bir qator mavzulardagi jami 75 ta hadis jamlangan.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Misr Al-Azhar Islom tadqiqotlari majmuasi bosh kotibi, professor Muhammad Nazar Ayyad, Rossiya Bulg‘or islom akademiyasi professori Muhammad Ayman Zahroviy, Malaziya Islomni anaglash insituti ilmiy xodimi Muhammad Xusni Mohid Amin Imom Buxoriy asarlari yuzasida ilmiy izlanish olib borishgan. Turkiyalik hadisshunos olim, Anqara Yildirim Boyazid universiteti professori Ahmad Yildirim o‘z tadqiqotlari natijasidan kelib chiqqan holda Imom Buxoriyning “Al-jomi’ as sahih” asari bugungi glaballashuv jarayonida ba‘zi bir muammoli masalalarni yechishda asosiy manba bo‘lib xizmat qilishini o‘rgangan. Rossiya Federatsiyasi Oliy ta‘lim Vazirligi tomonidan Ibragimov I.D, Chomaev Z.A tomonidan “Hadis o‘rganish nazariyasi va amaliyoti” (dastlabki bosqich) bo‘yicha darslik yaratilgan. Unda hadislar uning leksik ma‘nolari va shuningdek, hadislarini o‘rganish yuzasidan topshiriqlar o‘rin olgan. Buxoriyning hayoti va faoliyatiga bevosita bag‘ishlangan monografik asarlar nisbatan kam. Oxirgi 15 yillik davrni sarhisob qiladigan bo‘lsak, pokistonlik doktor Hasan Abdul Jabborning 2007-yilda Oksfordda nashr qilingan “Buxoriy” asarini keltirishimiz mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada Imom Buxoriyning “Birrul volidayn” asaridagi ta‘limiy-axloqiy pedagogik qarashlar muhokama qilinadi. Uning asosiy tarkibiy omillari va qismlari tavsiflanadi. Asarning saqlab qolingani, jahon tillariga tarjima qilingan nuxsalari ilmiy jihatdan nazariy tahlili o‘rganiladi.

TAHLILLAR VA NATIJALAR

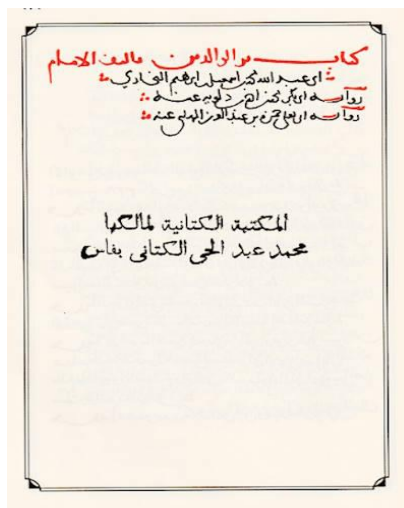
Imom Buxoriy avlodlarga boy va qimmatli ilmiy meros qoldirgan bo'lib, ijodiy faoliyati davomida yozgan asarlari yigirmadan ortiq. Barchamizga ma'lumki, Imom Buxoriyning eng mashur asari "Sahihul Buxoriy" butun islom olamining Qur'oni Karimdan keyingi eng ishonchli manba sifatida e'tirof etilgan. "Sahihul Buxoriy" va "Adabul mufrad" axloq-odob, ibodat, ijtimoiy mezonlarni belgilovchi manbai va umuminsoniy qadriyatlar namunalaridir. Jumladan, ota-onaga yaxshilik bashariyat hayotidagi eng asosiy mavzulardan biri hisoblanadi. Darhaqiqat, ota-onasiga yaxshilik qilmagan kishi boshqalarga ham saxovat ko'rsatishdek xislatdan mahrum hisoblanadi. Shuning uchun ham hadisi shariflarga oid barcha adabiyotlarda ana shu mavzuga atab alohida asarlar yozilganini yo alohida boblar ajratilganini ko'rshimiz mumkin. Imom Ismoil al-Buxoriy mazkur mavzu doirasida "Birrul volidayn" asarini yozgan. Mazkur asarda ota-onani e'zozlash, duosini olish, xizmatida doim bo'lish borasidagi fikrlarni o'zida mujassamlashtirganligi bilan xarakterlanadi. Unda ota-onasiga yaxshilik qilish ulug'lanadi. Ota-onaga oq bo'lish kabi yomon illatdan saqlanish lozimligi ta'kidlangan. Bu asar bir necha asrlar davomida insonlarlar orasida Ibn Dilluyahdan naql o'laroq tarqalgan. Keyinroq hadis rivoyat qilinadigan ilm majlislarida bu asar asta-sekinlik bilan yo'qola borgan va oqibatda bizga qadar yetib kelmagan asarlar qatoriga kirib qolayozgan edi. Tadqiqotchi Bassam ibn Abdulkarim Hamzaviyning ta'kidlashicha[2], "Birrul volidayn"ni o'zida saqlab qo'ygan, shogirdlariga o'qitgan mutaaxxirin ulamolardan biri – bu, imom, hofiz va sayyid Muhammad Abdulhay Kattoniydir. Imom Buxoriy ota-onaga yaxshilik mavzusida ko'p hadis rivoyat qilgan. Bu nusxada silai rahm, farzand tarbiyasi va odob-axloq masalalariga doir hadislar ham keltirilgan. Imom Buxoriy "Jom'i as sahih" va "Adabul mufrad"da ham ota-onaga yaxshilik mavzusiga doir hadislarini keltirgan.

Ota-onaga yaxshilik mavzusida Imom Buxoriydan boshqa ulamolar – Abu Is'hoq Ibrohim ibn Is'hoq Harbiy Bag'dodiy Shofeyi (285/898), Abu Muhammad Qosim ibn Asbag' Qurtubiy Molikiy (340/952), Abu Muhammad Abdulloh ibn Muhammad ibn Hayyon (369/980), Abu Muso Yumn ibn Ahmad ibn Yamn Tujibiy Tulaytiliy (390/1000), Abu Muhammad Hasan ibn Muhammad Xallol Bag'dodiy (439/1048), Abu Bakr Muhammad ibn Valid Turtushiy Molikiy Andalusiy (520/1126), Jamoliddin Abulfaraj Abdurahmon ibn Ali ibn Muhammad ibn Javziy (597/1200), Taqiyuddin Ali ibn Abdul Kofiy Subukiyy (756/1355), Jamoluddin Muhammad ibn Abdussalom Noshiriy Zubaydiy (906/1501), Abul Futuh Ahmad ibn Muhammad Halabiy Halaviy (1195/1781), Qutbiddin Abulvafo Umar ibn Muhammad Yofiy (1233/1818), Ahmad ibn Muhammad (1380/1960) ham "Birrul volidayn" nomli asarlar yozgan[3].

Imom Buxoriy yozgan asarlar orasida uning o'zi "Birrul volidayn" deb nomlagan ixcham hadis kitobi borligiga hech qanday shubha yo'q. Chunki, bu kitob uning qalamiga mansubligidan dalolat beradigan bir nechta dalil bor.

Imom Buxoriyning mazkur asari joriy 2014 yili nashrdan chiqarilgan qadimiy qo'lyozmalardan hisoblanadi. Uni Bassam ibn Abdulkarim Hamzaviy va Abdul'atij Muhyi Sharqoviy o'rgangan [4]. Ular kitobning qo'lyozmasi to'g'risida fikr yuritganda, bu Muhammad Abdulhay Kattoniyga tegishli Kattoniyya kutubxonasida saqlanayotgan yagona nusxa ekanini aytib, nashrga tayyorlashda aynan shunga asoslanganini ta'kidlagan. Sharqoviy qo'shimcha ravishda bu yagona nusxa emasligi, Liviyadagi Ilmiy tadqiqot harakatlari markazida 1545-raqam ostida yana bir qo'lyozma mavjudligi, lekin uni tadqiq qilish imkoni bo'lmaganini aytgan [1].

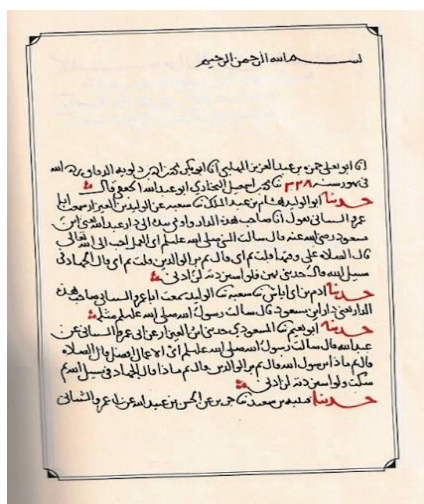
Qo'lyozmaning ilk sahifasida:

- “Birrul volidayn”ni uning shogirdi Ibn Dilluyah naql qilgan;
- hadis rivoyat qilgan bir guruh roviylarning o‘z silsilasi va shayxlari haqida so‘z yuritganida Imom Buxoriyning ham tilga olgani, buning Imom Buxoriyga yetib boradigan izchil sanadlari mavjudligi;
- Bir qancha ulamolar Imom Buxoriyning tarjimai holini yozganda mazkur kitob uning qalamiga mansubligini zikr qilgani;
- Ulamolar o‘z asarlarida bu kitobni zikr etganda Imom Buxoriyga nisbat bergan.

Hadis ulamolari ittifoq qilganidek, “Birrul volidayn”ni Imom Buxoriydan naql qilgan shaxs Ibn Dilluyahdir. Zero, ular asardagi isnodlarni aynan u orqali kitobning o‘ziga qadar olib boradi va uni rivoyat qilguvchi shaxs sifatida Dilluyahni tilga oladi.

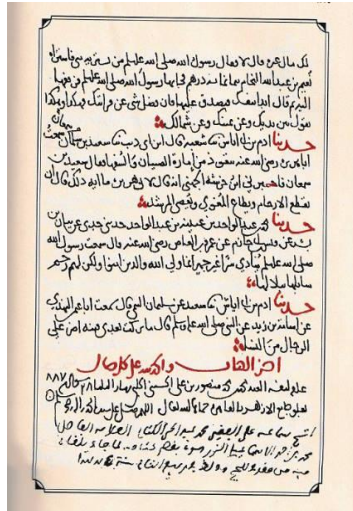
Keyingi sahifa:

Bu sahifada “Birrul volidayn” kitobining hadislarining rivoyati haqida ma'lumot berilgan. Kitob, Muhammad ibn Ismoil Buxoriydan, Abu Abdulloh Jo‘fiydan, 328/940 yilda Abu Bakr Muhammad ibn Ahmad Dilluyah Daqqoq orqali, keyinchalik Abu Ya‘lo Hamza ibn Abdulaziz Muhallabiy orqali rivoyat qilingan. Asarning asli Damashqda bo‘lib, Abdulhay Kattoniy uni Muhammad ibn Muhammad Muborak Hasaniy Jazoiriy Damashqiydan olgan. Ko‘chiruvchi

xattot Muhammad ibn Muhammad Husayniy Halabiy bo‘lib, kitob hijriy 887/1482 yilda yozib tugatilgan.

Qo‘lyozma nusxaning so‘nggi sahifasi

Bu nusxa Muhammad ibn Muhammad Mansur ibn Ali Husayniy Halabiy tomonidan 887/1482 yilning 28 shavvolida Qohiradagi Al-Azhar jomesining tepasida olingan. Muhammad Abdulhay Kattoniyy esa kitobni fozil alloma Muhammad ibn Ahmad Ismoiliy Zarhuniydan Kattoma qasrida tinglab olgan. Bu kitob, ehtimol, islom olamida kamyob va yagonadir. Hadislarning ayrimlari Hofiz Ibn Hajarning nusxasida ham mavjud bo‘lib, bu nusxaning aniqligini ko‘rsatadi. Biroq, muallif, nusxa ko‘chiruvchi va asar o‘qib berilgan shaxslar orasida tafvutlar bor. Bassam ibn Abdulkarim Hamzaviy, o‘qib chiqqanida iboralar o‘rtasidagi farqlarni sezganini aytadi; birinchi yarim ota-onaga yaxshilik haqida, ikkinchi yarim esa bu mavzudan yiroq bo‘lib ketgan. “Birrul volidayn” bir necha yo‘llar bilan rivoyat qilingan bo‘lsa-da, barchasi Ibn Dilluyahga borib taqaladi. Uning keyingi roviylari orasida Muhallabiy, Abu Bakr Ahmad ibn Ali Sheroziy va boshqa muhim shaxslar ham bor. Ularning rivoyatlari orqali hadislar yanada kengayib, turli mavzularda tarqalgan.

XULOSA

Islomda farzand tarbiyasi muhim masala hisoblanadi va bu jarayonni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish juda zarur. Qur‘oni Karimda keltirilgan oyatlarda avlodlar tarbiyasi va ularning amallari haqida ko‘plab ma‘lumotlar mavjud. Tarbiya faqatgina nazorat yoki tanbeh emas, balki bu katta mas‘uliyatdir.

Hadisida farzandlarning pokiza va to‘g‘ri tarbiyaga muhtojligi ta’kidlanadi. Farzandlarni tarbiyalashda ota-onalar e’tibori juda muhim, chunki tarbiyada kech qolinishi kelajakda yomon natijalarga olib kelishi mumkin. Tarbiyaning boshlanishi avvalambor ota-onaning tanlovidan kelib chiqadi. Ota-onalar farzandlarining kelajagini va nasl-nasabini o‘ylab, ularga eng yaxshi tarbiya berishlari lozim. Shunday qilib, yaxshi tarbiya nafaqat farzandlar, balki jamiyat uchun ham foydali bo‘ladi. Darhaqiqat, ushbu asarda rivoyat qilingan hadislar mazmunan har bir kitobxonning ishonchini, e’tiqodini mustahkamlash bilan birga, insonni ma’naviy kamolotga da’vat etadi. Shunday ekan, hadislar yoshlarimizning komil inson bo‘lib shakllanishida muhim manba hisoblanadi. Shuningdek, undan oiladagi muhitni sog‘lomlashtirish, ota-onalar haqlarini anglash, yoshlar tarbiyasi, jamiyatimizda ota-ona va farzand munosabatlarini to‘g‘ri yo‘lga solish maqsadida foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Imom Buxoriyning “Birrul volidayn” asari Imom Buxoriy Nomidagi xalqaro ilmiy tadqiqot markazi ilmiy xodimi Barot Amonov 2023.
2. Hasanboyeva O. va boshqalar “Oila pedagogikasi” T.:2007
3. Hoshimov K, Nishonova S, Imonova M, Hasanov R. “Pedagogika Tarixi” Toshkent “O‘qituvchi” 1996 39 b
4. Хошимов К, Сафо Очил “Узбек педагогикаси антологияси” Тулдирилган ва қайта ишланган иккинчи нашри (I жилд) «O‘qituvchi» Нашриёт-Матбаа ижодий уйи тошкент - 2010
5. Ibrahim Zöhrab Oğlu Quliyev “Hədisşünaslığın Əsasları” Bakı2013 78b
6. Ибрагимов И.Д, Чомаев З.А. “Теория и практика изучения хадисов (начальный этап): хрестоматия”. Уфа: Изд-во БГПУ, 2018. – 170 с.